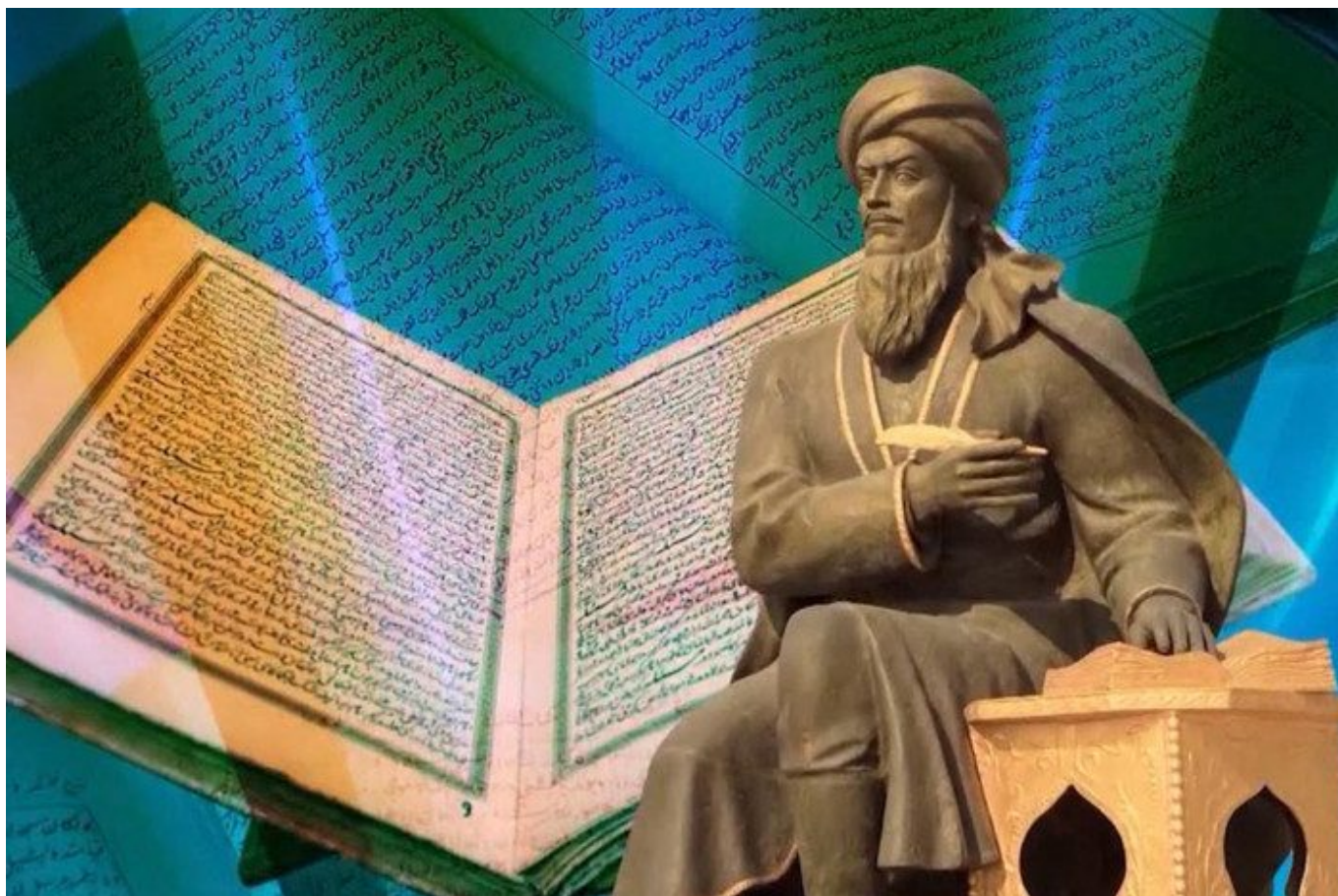

Türkmenleriň dil baýramy we Magtymguly buýsanjy

Category: Goşgular, Kitapcy, Magtymgulyny öwreniş, Türkmen dili
написано kitapcy | 26 января, 2025

Türkmenleriň dil baýramy we Magtymguly buýsanjy TÜRKMENLERIŇ
DIL BAÝRAMY we MAGTYMGULY BUÝSANJY

Türküstanda türkmen dili we edebiýaty diýlende birinji ýada düşýän at XVIII asyr klassyky türkmen edebiýatyň şahyry Magtymguly Pyragydyr.

Magtymguly diýlende, uludan-kiçä her bir türkmeniň gözleri uçganaklaýar, her kim beýik şahyrdan ýatda galan setirlerini we beýtlerini aýtmaga başlaýar.

Başgaça aýdanda, Magtymguly diýlende akyp barýan suwlar durýar.

Geçen sişenbe güni Zeýtunburnydaky türkmen jemgyýetçilik toparlary bir ýere jemlenip, hem-ä dil baýramyny hemem Magtymgulynyň doglan gününüň 300 ýyllygyny dabaraly belläp

geçdiler.

Dil baýramy diýmek bilen men 2001-nji ýyldan soň Owganystanda gurlan respublikan režimi wagtynda türkmen diline berlen resmi statusyň gürrüňini edýärim.

Dabaraly medeni çärä Türküstanyň her ýerinden gelenler bar bolsa-da, çäräniň esasy gurnaýjylary Owganystan türkmenleridi. Çykyp geplänleriň birnäçesi Magtymgulynyň türmenleriň durmuşyndaky orny, we roly, onuň ene dilini gorqyp saklamakdaky ähmiýetiniň üstünde durup geçdi.

Geplänleriň arasynda iň ünsi çekeni türkmen jemgyýetinde aýal-gyzlara has köp we has aktiw orun berilmelidigini öňe süren doktorant talyp Zeýnep Altyn Dahi boldy.

Ýogsa-da, Magtymguly kim bolupdyr we ol türkmenler üçin näme sebäpden beýle möhüm ähmiýete eýe?

1733-nji ýylda Eýranyň häzirki Türkmensähra welaýatynda Etrek-Gürgen derýalarynyň arasyndaky Hajygowşan obasynda doglan Magtymguly diýseň kyn döwürde ýaşady. Bir ýanda Hywa hanlygynyň basyşlary, beýleki ýanda Eýran şasynyň türkmenleriň üstüne guraýan ýörişleri, şeýle-de türkmen tire-taýpalarynyň arasyndaky agzalalyklar we özara dawa-jenjeller.

Şeýle kynçylykly we galagoply döwürde Magtymgulynyň iň esasy üns beren meselesi türkmeniň agzybirligi we jebisligi boldy.

Magtymguly «haramhor mollalar» diýip, mal-mülküň ýesiri bolan işan-mollalara we süýthorlara garşy-da göreşipdir, garamaýak ilatyň hak-hukuklaryny gorapdyr. Zalym hökmürowanlary, dini öz bähbidi üçin ulanýan bihaýa din söwdagärlerini gazaply tankyt edipdir.

Şol bir wagtyň özünde hakyky yslamyň tarapyny tutup, adamlara ýygy-ýygydan kyýamaty, hasap gününü ýatladypdyr. Adalatly, dogruçyl, wyždanly bolmagy ündäpdir.

Geň galaýmaly, sowet döwründe Türkmenistanda kommunistik ideologiyanyň peýdasyna bolandygy üçin Magtymgulynyň «orramsydan bolan haramhor begleri», mugthor işan-mollalary tankyt edýän şygrylary öňe çykaryldy. Arassa yslamdan, kyýamat gününden söz açýan beýtleri bolsa ýaşyryldy.

Magtymguly çagalygynda başlangyç bilimini ussat şahyr bolan kakasy Döwletmämmet Azadydan alypdyr.

Orta bilimini Lebapdaky «Idris baba» medresesinde, ýokary bilimini bolsa Buharadaky «Gögeldeş» we Hywadaky «Şirgazy» medreselerinde alan Magtymguly arap-pars, çagataý dillerini öwrenipdir. Nyzamy, Fuzuly, Horezmi, Faraby, Biruny,

Ibn Sina, Omar Haýýam, Möwlna Romy, Nowaýy ýaly öňki döwrüň şahyrlarynyň we alymlarynyň eserlerini düýpli öwrenipdir.

Magtymguly medresede okap ýörkä öz obasyndan Meňli diýen gyza aşyk bolupdyr. Şol döwür Magtymgulynyň ýaňy goşgy ýazmaga başlan wagtlary eken. Inçemik, uzyn boýly, akmeňiz, ala gözli türkmen gözeli Meňliniň jerene meňzeş näzikligi we ürkek hereketleri bilen ýaş Magtymgulyny otdan alyp oda salypdyr. Ýöne Meňliniň agalary galyň üstünde oňuşman Meňlini Magtymgula bermändir. Ýaş şahyr çeşmäniň başynda we derýanyň gyrasynda görüp, ogryn-ogryn sözleşen Meňlisinden jyda düşüpdür. Şonuň üçinem ýygy-ýygydan düýşüne girýän Meňlisiniň zaryny «Gözüme Meňli han görüner» diýen şygrynda çekipdir.

Magtymguly Meňlä gowşup bilmändir. Adata eýerip aradan çykan agasynyň aýaly bilen goş birikdirmäge mejbyr bolupdyr we ondan doglan iki çagasy-da bäbejikkä aradan çykypdyr.

Magtymguly Eýran şalygy bilen Hywa hanlygynyň türkmen ýurdynda basybalyjylykly ýörişleri guraýan, türkmen tire-taýpalarynyň arasynda ganly çaknyşyklaryň bolýan, söweşde ýesir alynan münlerçe türkmeniň gul bazarlarynda satylýan, ezýet görýän, türkmen obalarynyň ýakylp külüniň göge sowrulýan aşa muşakgatly döwürde ýaşapdyr. Şahyr halkynyň başdan geçiren külpetlerini şygrylarynda ajaýyp çeper beýtlar bilen beýan edipdir.

Başdan geçiren kynçylyklaryna garamazdan her dürli adalatsyzlyga garşy döş gerip garşy çykypdyr, ýöne hiç wagtam bugdaýreňk türkmen meňzindäki buýsanjyna, mertebesine çirk ýetirtmändir.

*«Magtymguly, sözle her ne bileniň,
Özüňe kemlik bil aýtman öleniň»*

– diýip, her meselede pikirini beýan eden, elmydama hakykatyň tarapynda durupdyr.

Anyk maglumatlar bolmasa-da, Magtymgulynyň 1783-nji ýylda aradan çykandygy çaklanylýar.

Monumental gubura öwrülen soňky soňky aramgähi Eyranyň Aktokaý şäherinde ýerleşýär we her ýylyň maý aýlarynda münlerçe türkmen tarapyndan zyýarat edilýär.

Magtymguly häzir Orta Aziýadaky, Eýrandaky, Owganystandaky türkmenleri birleşdirýän iň möhüm ähmiýetli umumy gymmatlyk bolsa gerek.

Magtymgulynyň şygrylar diwanynyň türkmenleriň arasynda Gurhandan soň iň köp okalýan we başlarynyň täjine deňelýän kitapdygyny aýtsak, öte geçdigimiz bolmaz.

Türkmen jemgyýetinde okumyşyndan jahylyna, dindaryndan döwrebabyna, ýaşyndan garrysynda, başgaça aýdanda ýedi ýaşlysyndan ýetmiş ýaşlysyna uçdantutma hemmesi Magtymgulynyň goşgularyndan birnäçe bendi ýatdan bilmeýäni ýokdur.

Munuňam sebäbi beýik şahyryň söýgiden sosial adalatsyzlyga, ýagşylykdan kyýamatdaky hasap gününe, beýik ýeňişlerden taryhyza tesişliklere çenli hemme temada ýazanlygydyr.

Başgaça aýdanda şahyr goşgularynda dürli temalarda gozgaýan pikirleri bilen hemmeleriň göwnüni awlamagy başarypdyr. Jemgyýetiň ähli gatlaklary tarapyndan halanmagynyň sebäbi-de şu. Şeýle bolanlygy üçinem Magtymgulynyň käbir şygrylary gaýtalana-gaýtalana halk köpçüliginiň arasynda nakyla öwrülip gidipdir.

Dogrusyny aýtsak, Türkiýe respublikasyny türkmenlere ýat ýurt hasaplap bolmaýar. Şeýle-de bolsa ata watanlaryndan müňlerçe kilometr daşlykda ýaşaýan babadaşlarymyzyň öz şahyrlaryny we akyldarlaryny hatyralap dil baýramlary uly joşgun bilen belläp geçmekleri, milli medeniýetlerine eýe çykmaklary gutlamaly ýagdaý.

Ýaşasyn Türkmen dili we Magtymgulynyň ölmez-ýitmez setirleri!

Esedulla OGUZ,

Germaniýada ýaşaýan türkiýeli türkmen žurnalisti.

Penşenbe, 26.09.2024 ý. Magtymgulyny öwreniş